

Jaroslav Hašek: O básnících (1907)

Martin Lukáš

(Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.)

Lektoroval:

Mgr. Kryštof Špidla, Ph.D.,
Gymnázium Frýdlant

Tato *Dílna České knihnice* vznikla v rámci projektu Rozvoj kapacit Ústavu pro českou literaturu AV ČR pro výzkum a popularizaci, CZ.02.2.69/0.0/0.0/18_054/0014701, který je spolufinancován Evropskou unií.

Dílny České knihnice jsou rozšířením edice *Semináře České knihnice* a přinášejí sadu úloh včetně řešení vztahujících se k jednotlivým svazkům vydaným v ČK. Mají sloužit k přímému využití ve výuce. *Dílny České knihnice* jsou lektorovány a redakčně zpracovány.

Verze publikace: IX/2022

Volně ke stažení na:

www.kniznice.cz/pro-skoly

Vydal

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.,

Na Florenci 1420/3, 110 00 Praha 1,

www.ucl.cas.cz, v Praze roku 2022

jako 15. svazek edice *Dílna České knihnice*.

Redigovala Petra Hesová.

© Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2022

Edici *Dílna České knihnice* řídí Robert Kolár.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

**MS
MT**
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

(A)

U mnohých jeví se podivné choutky. Jeden by chtěl polykat žlutou rozteskněnou růži, jiný své srdce pověsit na strom hříchu, jiný zase by chtěl svou milovanou obejmout bez hříchu setkání a podobně. A někdo nemůže unést své srdce. Jeden píše prorocky: „A mě už pranic neděsí, dneska se někdo oběsí,“ zatímco druhý vymýšlí si: „Juž brzo, kde je modrý stín, se rozechvěje hlas mandolín.“

Ty mandolíny mnoho se prohřešily na mladých básnících. Jeden čas nebylo básně, kde by se nebyla objevila aspoň jedna mandolína. Jsou to takové tajemné zjevy.

(B)

Na některé nešťastníky uštvané žitím padají hvězdy a jeden ubožák byl stále v nejistotě: „Kdy, kdo a kde mne hrubou skolí pěstí, nevím, a ptám se, co je v světě štěstí, nevím.“

A jiný jásavě si zpívá naproti tomu: „Já nevím nic, já věky nevím nic.“

Ale, přátelé, odpusťte, že denuncuji. Dejte si pozor před těmi, kteří své verše začínají: „Něco se stane, dobře já to vím...“ To jest strašně záhadné, co se vlastně stane, a proto pozor!

Jaroslav Hašek: Moje zpověď a jiné povídky, Praha–Brno, Host 2021, s. 30 a 32.

Proč pláčete ve svých básních, hoši? Chlapík jako hora, skály by mohl lámat, ale napíše (a nestydí se) takový verš: „Tak hořce pláči, po tom bílém ránu...“

Proč mají čtenáři číst „písničku, kterou jsem si zpíval v máji“. Je někomu něco do toho, že si ten nešťastník něco zpíval?

Má několik lidí trpět, že se mu zdá, autorovi, jak někdo volá v dálce o pomoc?

„A nemám odvahy...“, nadpisuje jiný svou báseň. Nic nám do toho není, příteli, že nemáš odvahy trhat růži, hříšnou růži se žlutavým leskem, z nás to nikdo nedělá.

„Dnes chtěl bych líbat.“ Nu tak líbej, holomku, ale nemusíš o tom křičet do světa.

„Nevím, proč asi srdce mé tak smutně zavzlykalo...“ Kamaráde, když ty to nevíš, jakpak to máme vědět my.

*Slečny mají jarní šaty
(pokropili ulici)
a mně je tak velmi smutno
po včerejší opici.*

Tohle nemusím číst, to se mně stalo už několikrát. Tak člověka hryže vzpomínka. Raději si přečte, jak pod mostem dlouze hučela řeka a jak tam pod tím mostem někdo hořce a upřímně plakal. Básník, který to napsal, nikdy pod žádným mostem nebyl a posledně plakal, když mu umřel dědeček před dvaceti léty..., ale pomozte si: jeho duše si přeje, aby byl pod mostem a aby tam nařikal jako stará děvečka.

Jaroslav Hašek: Moje zpověď a jiné povídky, Praha–Brno, Host 2021, s. 30–31.

Text 3

Česká písnička

Má milá, obloha je nízká,
 a mraky v duši padají,
 frivolní písničku kdos píská,
 jež rozléhá se po kraji.
 Takové směšné perspektivy,
 jež netáhnou se do dálky,
 touhy, jimž šosáci se diví,
 střízlivě hloupé morálky.
 Chtěl bych to do nebe vyzdvihnouti,
 ukázat dále pruhledy,
 vzkřísiti duše, jež se hroučí,
 a vrhnout slunce na ledy.
 Do srdcí nasypal bych květů,
 zraky bych láskou roznítil
 a do dalekých, nových světů
 bych svojí duší posvítíl...

Josef Rosenzweig-Moir: Když zpívá mládí, Praha, nákladem A. Broučka 1906, s. 30.

Obrázek 1

Josef Lada: Ilustrovaná frazeologie, Praha, Máj 1971, nestránkováno [8. kresba]. Použito se svolením dědice Josefa Lady.

Text 1 (A)

- 1 Který předmět je v textu personifikován?
- 2 Uvedte, proč působí personifikace tohoto předmětu komicky.
- 3 Najděte v textu příklad paradoxu, tedy tvrzení vyjádřené zdánlivým opakem, které má překvapivý smysl.
- 4 Co zapříčiňuje černohumorný účinek veršů „*A mě už pranic neděsí, dneska se někdo oběsí*“?
- 5 Hašek ve svém fejetonu verše, sepsané ať jím nebo jinými autory, někdy cituje (tedy uvádí jejich přesné znění v uvozovkách), jindy pouze parafrázuje (tedy vlastními slovy tlumočí). Uvedte příklady citací a parafrází.

Text 1

- 6 Prohlédněte si **Obrázek 1**, jehož autorem je Josef Lada (1887–1957), Haškův přítel a ilustrátor jeho knih. Vysvětlíte doslovný a přenesený smysl věty „*láme si nad spisy hlavu*“ odvozené od rčení „lámat si nad něčím hlavu“.
- 7 Najděte v textu případ komiky založené na záměrně doslovném čtení obrazného (metaforického) vyjádření. Vyjděte z definice,¹ která říká, že komický účinek je vyvolán konfrontací dvou rozporných jevů, z nichž jeden vyjadřuje skutečný, aktuální stav věcí, zatímco druhý předpokládá ideální, kýžený stav věcí, přičemž komický je právě nesoulad mezi nimi.

Text 2

- 8 Hašek v textu za účelem komického účinku nerespektuje literární povahu jím parafrázovaných nebo citovaných veršů. Záměrně popírá schopnost literatury napodobovat skutečnost, tedy že verše citované v ukázce zobrazují typické lidské situace a mohou, přeneseně, nadčasově, modelově, sloužit jako prostředek pro vyjádření autorových či čtenářových tužeb, které sami z nějakého důvodu nemohou realizovat. Hašek takové modelové zobrazení čte doslovně jako aktuální popis konkrétního, účelného jednání. Uvedte příklad verše, který Hašek chápe jako popis aktuální situace teď a tady.
- 9 Co Hašek vytýká básníkům v podtržené části textu?

Texty 1 a 2

- 10 Ve fejetonu „O básnících“ (1907), odkud oba úryvky pocházejí, použil Hašek pro něj typickou řetězovou kompozici, jejíž princip je založen na volném navazování událostí, situací či myšlenek na základě určitého spojujícího prvku. Jak byste tento spojující prvek, respektive klíčovou myšlenku obou textů pojmenovali?
- 11 Pokuste se na základě obou textů stručně charakterizovat, jaký typ autora Hašek ve svém fejetonu považuje za básníka. Charakteristiku je možné pojmout jako výčet předsudků a stereotypů o básnících, jak je zde odráží Haškův pohled na věc.
- 12 Pokuste se stručně charakterizovat Haškovu stylizaci do role čtenáře, jehož kritickému hodnocení jsou verše i povaha básníků vylíčené v obou textech vystaveny.

1 Viz heslo „Komično“ in *Slovník literární teorie*, ed. Štěpán Vlašín, Praha, Československý spisovatel 1984, s. 177–178. Srov. též Vladimír Borecký: *Teorie komiky*, Praha, Hynek 2000; nebo *Dějiny estetických kategorií*, eds. A. F. Losev – V. P. Šestakov, Praha, Svoboda 1984.

Text 3

- 13** Přečtěte si báseň „Česká písnička“ Josefa Rosenzweiga-Moira (1887–1944) ze sbírky *Když zpívá mládí* (1906), jejíž verše Jaroslav Hašek ve svém fejetonu hojně cituje a parafrázuje. Pokuste se charakterizovat životní pocit či postoj, který je básní tlumočen.
- 14** Verše uvedené sbírky napsal Rosenzweig-Moir jako student gymnázia v letech 1903–1906. S oblibou používal motivy symbolistně dekadentních básníků devadesátých let 19. století, které na počátku 20. století mohly působit již poněkud uměle a esteticky konvenčně. Dalším nápadným rysem této poezie je použití ich-formy, která zdůrazňuje subjektivní prožitek. Proto se také stal předmětem Haškovy kritiky, kterému mimo jiné vadil vypjatý individualismus Rosenzweiga-Moira. Které slovo v textu 3 tuto tendenci symbolicky vyjadřuje?
- 15** Vyberte si vhodný verš z textu 3 a pokuste se jej po vzoru Haška karikovat. Inspirujte se texty 1 a 2. Uplatněte jeden ze dvou postupů produkce komického účinku, se kterými jste se na základě textů 1 a 2 seznámili, tedy a) čtení obrazného vyjádření doslova a b) nerespektování literární povahy literárního textu.

Text 1 (A)

- 1 mandolína
- 2 O mandolínách, neživých věcech, tvrdí Hašek, že se provinily na básnicích. Takové tvrzení působí nepatřičně, vyvolává tedy komický účinek. Neživý předmět nemůže nést odpovědnost za to, že básníci píšou špatné verše.
- 3 *Jiný zase by chtěl svou milovanou obejmout bez hříchu setkání.*
- 4 Rýmují se zde slova *neděsí – oběsí*, jejichž významová souvislost v tomto dvojverší působí nahodile, nemotivovaně, jako by je básník zvolil pouze pro jejich zvukovou podobnost, ale přitom bezděky učinil předmětem komiky tragickou životní situaci. Lehkovážný tón dvojverší je podpořen i užitím slova *pranic*.

5 citace:

A mě už pranic neděsí, dneska se někdo oběsí.

Juž brzo, kde je modrý stín, se rozehvěje hlas mandolín.

parafráze:

Jeden by chtěl polykat žlutou rozteskněnou růži.

Jiný své srdce pověsit na strom hříchu.

Jiný zase by chtěl svou milovanou obejmout bez hříchu setkání.

A někdo nemůže unést své srdce.

Text 1

- 6 Doslovný (kresbou zobrazený) smysl: „Láme pro sebe hlávku zelí nad spisy položenými pod ní.“ Přenesený: „Usilovně přemýšlí nad smyslem studovaných spisů.“
- 7 Případů je několik:
- ☛ *Jeden by chtěl polykat žlutou rozteskněnou růži.* Přeneseně (jedna z možností vyjádření): „Chtěl by se oddat stesku.“ A když bychom vzali v potaz, že jde o růži žlutou, bylo by možné ji chápat jako symbol jedu, tedy „chce se steskem otrávit, zahltit“. Doslovně: „Chtěl by jíst žluté růže.“
 - ☛ *A někdo nemůže unést své srdce.* Přeneseně: „Nemůže snést citové vypětí, které prožívá.“ Doslovně: „Nedokáže uzdvihnout a přenést svoje srdce (orgán) z místa na místo.“
 - ☛ *Na některé nešťastníky uštvané žitím padají hvězdy.* Přeneseně (dvě z možností): „Působí na ně neblahý vliv hvězd (nočního nebe)“; nebo: „Mají v důsledku duševní slabosti závrať pod širým nočním nebem.“ Doslovně: „Dopadají na ně z nebe hvězdy (nebeská tělesa).“
 - ☛ *Kdy, kdo a kde mne hrubou skolí pěstí, nevím.* Přeneseně: „Neznám čas ani hodinu své smrti.“ Doslovně: „Nevím, kdo, kdy a kde číhá s napřaženou pěstí, aby mě srazil k zemi.“

Text 2

- 8 *Dnes chtěl bych líbat.* Pro Haška je *dnes* aktuálním určením.
- 9 Že píšou o tom, co sami neprožili, konkrétně, že pláčou pod mostem, kde sami nikdy nebyli.

Texty 1 a 2

- 10 Kritika dekadentní, od reálného života odtržené poezie a jejích autorů.
- 11 Básníkem je zde podle Haška ten, kdo píše o životě, aniž jej skutečně žije; kdo se chová pošetile; kdo se věnuje bezúčelným, podivínským činnostem; kdo pláče, třebaže je dospělý; kdo je sebestředný, bolestínský, nerozhodný, do sebe obrácený, zoufající si, bezradný, aniž k tomu má přesvědčivý důvod; kdo má slabou vůli; kdo líčí zkušenost, kterou sám neprožil, kdo tedy není s to za své verše ručit osobní zkušeností; kdo produkuje vágní, abstraktní obrazy smutku a zmaru.
- 12 Hašek zde vystupuje jako racionálně založený čtenář, pragmatik, který nemá pochopení pro obrazné (metaforické) vyjádření. Uplatňuje na básně a jejich obsah praktické nároky. Ptá se po konkrétním účelu a dopadu líčeného jednání či obrazu.

Text 3

- 13 Mluví básně se cítí nespokojen s většinou, konzervativní morálkou, nepochopen společností, vnímá obvyklé skutečnosti světa jako banální a touží dokázat něco výjimečného.
- 14 duše
- 15 Veršů se nabízí několik:
- ☛ *a mraky v duši padají*
 - ☛ *Chtěl bych to do nebe vyzdvihnouti*
 - ☛ *vzkřísiti duše, jež se hroučí*
 - ☛ *a vrhnout slunce na ledy*
 - ☛ *Do srdcí nasypal bych květů*
 - ☛ *[a do dalekých, nových světů] bych svojí duší posvítil...*